

П'ЯТЬ КРАПЕЛЬ ПРОТИ КАМЕНЮ ІСТОРИЧНОГО БЕЗПАМ'ЯТСТВА

Вегеш М. Історичні дослідження: у 5-ти т. - Т.1. Історія Карпатської України (1938-1939). - Ужгород, 2000.

Видання багатотомних зібрань праць сучасних істориків - явище унікальне для нинішньої України, більш того, до цього часу - безпрецедентне. Рішуче кинув виклик своїм колегам молодий доктор історичних наук з Ужгородського університету, директор тамтешнього науково-дослідного інституту карпатознавства Микола Вегеш, опублікувавши перші п'ять томів своїх «Історичних досліджень», кожний по 300-500 сторінок. Ви-

дання задумувалося ще кілька літ тому - як проміжний підсумок напередодні сорокаріччя автора, як своєрідний звіт *urbi et orbi* про зроблене і намічене. Спершу планувалося назвати його по-костомаровськи «Історичними монографіями і дослідженнями», згодом з'явилася лаконічніша назва. Наразі вийшло п'ять томів, триває робота над наступними.

До перших двох томів увійшов розширений текст докторської дисертації М.Вегеша, захищеної 1998 р. Тут він має назву «Історія Карпатської України (1938-1939)». Навіть досі ті події лишаються маловідомими для загальноукраїнського читача, хоча й донині вони не втратили актуальності і можуть багато чому навчити нас. На зламі 1938-1939 р. закарпатські українці дуже вдало скористалися зміною геополітичної ситуації в Центральній Європі і спробували творити власну національну державність на своїй невеличкій, але рідній землі. Спершу така держава мислилася і розвивалася як автономія у складі досить демократичної Чехословацької республіки, після знищення ж останньої Гітлером Карпатська Україна проголосила незалежність, але майже зразу була роздавлена угорським диктатором Горті, з-за спиною якого визирав той же біснுவатий фюрер. Таким чином, Карпатська Україна стала першою українською землею, яка і зазнала фашистської агресії, і вчинила їй героїчний опір своїми збройними силами - Карпатською Січчю. Тому, хоч формально це діялося ще до початку Другої світової війни, але в закарпатському томі «Книги пам'яті України» обліковано загиблих січових стрільців. Чимало зроблено і за п'ять місяців, що передували агресії. Зокрема, саме Карпатська Україна була найпершою державою в українській історії, яка офіційно затвердила пісню «Ще не вмерла Україна» своїм гімном.

Про це і багато іншого йдеться в написаній на численних архівних і мемуарних джерелах праці М.Вегеша. Детально з'ясовано міжнародний контекст тих подій, Карпатська Україна показана як справа цілої української нації, до якої долучилися і галичани з буковинцями, і велика діаспора з Європи й Америки, і вихідці з Наддніпрянщини. Практично уперше так детально розкрито несприятливі чинники, що вкоротили віку Карпатській Україні,

зокрема регулярно засилання туди терористичних загонів з Угорщини і Польщі. Інша традиційна біда практично всіх українських держав - значні соціально-економічні проблеми, яким присвячено цілий розділ. Можна додати і певну непослідовність у розбудові власних збройних сил, що теж характерно і для попередниць, і для наступниць Карпатської України. Дослідження вінчає ґрунтовна бібліографія з 500 позицій.

Біографічним додатком до перших двох томів є том третій, присвячений президентові Карпатської України - «Августин Волошин: педагог, політик, людина». Це надзвичайно багатогранна постать, що стоїть урівень з найвидатнішими синами України ХХ ст. Досить перелічити посади А.Волошина: священик, багатолітній директор вчительської семінарії, засновник видавництва «Унію», редактор газети «Наука», засновник Педагогічного товариства і Вчительської громади, заступник голови закарпатської «Просвіти», голова Християнсько-Народної партії, засновник Підкарпатського банку і Кооперативного союзу, автор десятків підручників, п'єс і оповідань, член чехословацького парламенту, прем'єр, а потім президент Карпатської України, згодом ректор Українського вільного університету. Був знищений сталінським режимом в липні 1945 р. у Лефортивській тюрмі. М.Вегеш відкрив для широкого загалу архівні матеріали про обставини арешту і смерті А.Волошина. Його ж нарис поки що є єдиною повною і детальною біографією цього діяча.

Четвертий том названо «Закарпаття між двома світовими війнами», він містить уперше зібрані всього дві статті М.Вегеша про чехословацький період крайової історії. Та доба є найблагоприятнішою для місцевих істориків. За останній час по ній захищено добру дюжину дисертацій. Проте М.Вегеш знайшов свої сюжети: це різнобічні зв'язки Закарпаття з Галичиною у названу добу, історія національно-визвольного руху, події на малій батьківщині автора - у верховинських районах.

П'ятий том зветься «Українська історична наука в портретах (XIX - XX ст.) і містить переважно «датські» (написані до ювілейних дат), але цілком ґрунтовні статті. За браку сучасних підручників з вітчизняної історіографії цей том до певної міри компенсує їхню нестачу. Тут усього подано 22 нариси - як про визнаних класиків нашої історіографії (В.Антоновича, М.Драгоманова, М.Грушевського, Д.Багалія, І.Крип'якевича), так і про сучасних київських і закарпатських науковців, а також про безпосереднього вчителя автора, патріарха Івано-Франківських істориків В.Грабовецького.

Хоча названі праці (особливо перші три томи) становлять інтерес для фахівців і любителів історії по всій Україні, проте видано їх поки що символічним тиражем. Титанічна працьовитість, незламний ентузіазм автора все ж дають підстави вірити, що й ці краплі робитимуть свою справу і поволять точитимуть камінь нашого незнання.

Сергій Федака